

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглянуто особливості розвитку страхового ринку в Україні, проаналізовано стан та визначено його роль у забезпеченні стабільності розвитку та ефективності економічних відносин. Досліджено проблеми та сформульовано основні напрями поліпшення діяльності страхових компаній України.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, економіка, страхові виплати, страхові премії, активи страхових компаній.

BILAK O. S.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

FEATURES OF INSURANCE MARKET: MODERN REALITIES AND PROSPECTS

The insurance market is an integral part of the financial market of Ukraine. That is why today it is necessary to determine the current state of the Ukrainian insurance market, identify negative factors that hinder its development, and identify areas for further development. In modern terms important is forming of the effective system of the tool sent to the increase of level of competitiveness of insurance companies and grant of competition services not only on internal but also external markets. In addition, insurance is an important source of accumulating funds for further investment in the restructuring of the economy. Research have shown that in recent years the market for insurance services Ukraine has developed is not entirely favourable. At the same time, the domestic insurance market has great development potential, so it is important to create conditions and new opportunities in development.

Keywords: insurance, insurance market, economics, insurance payments, insurance premiums, assets of insurance companies.

Запорукою економічного зростання і забезпечення відшкодування збитків у разі настання страхового випадку є стійкий і динамічно розвинутий страховий ринок країни.

Ринкові перетворення у вітчизняній економіці кардинально змінили роль і місце страхового ринку в системі сучасних фінансових відносин. В умовах обмеженості джерел фінансових ресурсів страхові компанії варто розглядати у якості потужних інвесторів розвитку економіки, адже саме вони можуть сприяти формуванню додаткових джерел фінансування.

У зв'язку з останніми подіями на Сході України та наслідками світової фінансової кризи гостро стоїть питання щодо подальшого розвитку страхового ринку України як додаткового джерела фінансових ресурсів для стабілізації економічної ситуації в країні. Саме тому метою дослідження є проведення аналізу розвитку страхового ринку в Україні за допомогою математичних та статистичних прийомів, пошук проблем та виявлення негативних факторів, що гальмують його розвиток, розробка рекомендацій щодо їх вирішення та зменшення негативного впливу.

У наукові дослідження розвитку страхового ринку країни та діяльності страхових компаній вагомий внесок зробили такі вчені, як В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, О.Д. Вовчак, Ю.В. Євченко, О.В. Козьменко, Г.В. Кравчук, С.С. Осадець, В.Й. Плиса, М.В. Тимчак, В.В. Шахов, В.М. Фурман, Л.В. Шірінян.

Водночас у вітчизняній економічній літературі недостатньо наукових робіт, які дають змогу в умовах сьогодення комплексно дослідити тенденції, які відбуваються на страховому ринку в Україні.

Нестабільність економічного, соціального, політичного життя суспільства спричиняє збільшення ймовірності техногенних, економічних і соціальних ризиків, підвищення тяжкості їхніх наслідків, що потребує адекватного вдосконалення страхових відносин суспільства, створення масштабної і ефективної системи страхових фондів, формування конкурентоспроможного національного страхового ринку. На функціонування ринку страхових послуг впливають і зовнішні фактори, зокрема боргова криза в Єврозоні, невизначеність щодо зростання економіки в найближчі роки та ускладнення доступу до ринку капіталу. Отже, розглянемо показники діяльності страхових компаній в Україні (табл. 1) [1].

Аналіз стану ринку страхових послуг показав, що він залишається одним з найбільш капіталізованих серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на кінець 2015 року становила 361. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення. Так, за 2015 рік порівняно з 2014 роком, кількість компаній зменшилася на 21, а порівняно з 2013 роком – на 46 [1].

За підсумками 2015 року 13 страхових компаній «Life» отримали від'ємне значення приросту резервів із страхування життя на загальну суму 11,8 млн грн, що пов'язано з достроковим розірванням договорів страхування (за підсумками 2014 року від'ємне значення задекларували 14 страхових компаній «Life» на загальну суму 55,3 млн грн). Приріст резервів із страхування життя становив 1 731,3 млн грн. Найбільший приріст страхових резервів зі страхування життя (більше 100 млн грн) задекларували чотири

страхові компанії «Life» у розмірах: 22 619,0 млн грн, 332,5 млн грн, 230,1 млн грн та 198,3 млн грн (35,8%, 19,2%, 13,3% та 11,5% від загального приросту резервів відповідно).

Таблиця 1

Динаміка показників розвитку страхового ринку України за 2013–2015 роки

Показники	Роки			Відхилення (+,-)	
	2013	2014	2015	2015/2013	2015/2014
Кількість зареєстрованих страховиків	407	382	361	-46	-21
з них: компанії зі страхування життя	62	57	49	-13	-8
Кількість укладених договорів страхування (тис. шт.)	185 280,4	134 713,2	202 429,3	17 148,9	67 716,1
Активи по балансу, млн грн.	66 387,5	70 261,2	60 729,1	-5 658,4	-9 532,1
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн грн.	37 914,0	40 530,1	36 418,8	-1 495,2	-4 111,3
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн грн.	15 232,5	15 120,9	14 474,8	-757,7	-646,1
Сформовані страхові резерви, млн грн.	14 435,7	15 828,0	18 376,3	3 940,6	2 548,3
Валові страхові премії, млн грн., з них:	28 661,9	26 767,3	29 736,0	1 074,1	2 968,7
від страхувальників-фізичних осіб	10 267,5	9 519,9	10 239,5	-28,0	719,6
від перестраховальників	5 521,4	4 897,1	6 881,9	1 360,5	1 984,8
Валові страхові виплати, млн грн., з них:	4 651,8	5 065,4	8 100,5	3 448,7	3 035,1
страхувальникам-фізичним особам	2 637,5	2 862,6	3 197,5	560,0	334,9
перестраховальникам	112,5	184,7	523,4	410,9	338,7
Рівень валових виплат, %	16,2	18,9	27,2	11,0	8,3
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам), млн грн.	21551,4	18 592,8	22 354,9	803,5	3 762,1
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами), млн грн.	4566,6	4 893,0	7 602,8	3 036,2	2 709,8
Рівень чистих виплат, %	21,2	26,3	34,0	12,8	7,7
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн грн.	8 744,8	9 704,2	9 911,3	1 166,5	207,1
з них: перестраховикам-нерезидентам, млн грн.	1 634,4	1 530,5	2 530,2	895,8	999,7

Не зважаючи на зменшення кількості страховиків в Україні, у 2015 році значно зросла кількість укладених договорів в порівнянні з 2013 та 2014 роками на 17 148,9 та 67 716,1 відповідно. Це відбулося за рахунок збільшення кількості договорів зі страхування фінансових ризиків, що пов'язано з нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні.

Приріст чистих страхових премій за 2015 рік (+3 762,1) сформувався за рахунок суттєвого збільшення надходжень платежів з автострахування, страхування відповідальності перед третіми особами, страхування вантажів та багажу, медичного страхування, авіаційного страхування, страхування фінансових ризиків, страхування медичних витрат.

Розмір валових страхових виплат за 2015 рік становив 8 100,5 млн грн, у тому числі з видів страхування, інших, ніж страхування життя – 7 608,9 млн грн, зі страхування життя – 491,6 млн грн. Валові страхові виплати за 2015 рік збільшилися до 8 100,5 млн грн порівняно з 2014 роком, чисті страхові виплати збільшилися на 55,4% і становили 7 602,8 млн грн.

Зростання обсягів чистих страхових виплат за 2015 рік мало місце у всіх основних системоутворюючих видах страхування [1].

Станом на 2015 рік обсяг загальних активів страховиків становив 60 729,1 млн. грн., що на 13,6% менше в порівнянні з відповідним показником минулого року.

Величина активів, визначених відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування», зменшилась в порівнянні з відповідним показником станом на 2014 рік на 4 111,3 млн грн., або на 10,1% та склала 60,0% загальних активів страховиків. Описана вище негативна динаміка показників активів страховиків пов'язана із зменшенням кількості страхових компаній та зі списанням неліквідних активів з балансів страховиків.

Розміщення страхових резервів здійснюється згідно зі статтею 31 Закону України «Про страхування», де визначено перелік активів за відповідними категоріями. У 2015 році обсяг активів, дозволених для представлення коштів страхових резервів, становив 36 418,8 млн грн, які в розмірі 18 687,0 млн грн використано з метою представлення коштів страхових резервів. На зменшення загальних активів страховиків (-13,6%) та активів, визначених законодавством для представлення коштів страхових резервів (-10,1%) при збільшенні страхових резервів (+16,1%) вплинули такі чинники: втрата активів пов'язана з анексією Автономної Республіки Крим та веденням бойових дій на сході України, проте проведення переоцінки активів за справедливою вартістю, призвело до росту страхових резервів.

Отже, з проведеного аналізу можна виділити наступні проблеми розвитку страхового ринку:

- невизначеність територіальних границь держави та анексія Криму;
- низький платоспроможний попит на страхові послуги;
- відсутність надійних інвестиційних інструментів для довгострокового розміщення страхових резервів;
- відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування;
- недосконалість нормативно-правової бази;
- надмірна кількість видів обов'язкового страхування і неадекватність їхнього фінансового забезпечення;
- недостатній рівень державного регулювання і контролю за страховим ринком;
- непослідовність дій стосовно організації державного нагляду за страховою діяльністю;
- низька конкурентоспроможність страховиків у порівнянні з банками в боротьбі за залучення вільних коштів юридичних і фізичних осіб;
- низький рівень кваліфікації кадрів;
- зростання випадків страхового шахрайства;
- відсутність довіри населення і господарюючих суб'єктів до страхових компаній;
- відсутність якісної статистичної інформації і недостатність докладних інформаційно-аналітичних матеріалів;
- недосконалість фінансової звітності та методів обробки даних;
- інформація, яка подається на сайті Нацфінпослуг та Ліги страхових організацій, є не достатньою для проведення порівняльного аналізу структур вітчизняного страхового ринку зі страховими ринками зарубіжних країн;
- відсутність банків даних про несумлінних страхувальників [2].

Значна кількість наявних проблем розвитку страхового ринку України пояснюються передусім прагненням страхових компаній максимізувати прибуток, незважаючи ні на довгострокові інтереси галузі, ні на професійну етику.

Для удосконалення та подальшого ефективного розвитку страхового ринку України необхідно здійснити ряд першочергових заходів:

- відновити довіру населення та підвищити прозорість діяльності учасників страхового ринку
- підвищити захист споживачів страхових послуг;
- впорядкувати страхове законодавство в цілому та окремих його положень, і привести їх у відповідність до існуючих економічних реалій;
- інтегрувати страхування до європейських страхових структур;
- створити об'єднання страховиків із метою зміцнення їх фінансового становища та надійності щодо здійснення страхових операцій;
- залучити страховий ринок для вирішення питань соціальної політики держави;
- запровадити реальні заходи, які б знизили можливості для корупції та бюрократичних перепон, принаймні в галузі страхування [3].

Отже, проведені дослідження засвідчили, що впродовж останніх років ситуація на ринку страхових послуг України склалася не зовсім сприятлива. Масштаби та негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи призвели до уповільнення темпів росту доходів страхових компаній, зменшення попиту населення на страхові послуги. Недостатня розвиненість вітчизняного страхового ринку доповнюється нераціональністю його структури. Показники надходження страхових платежів свідчать про високий попит на добровільне страхування майна і низький – на послуги зі страхування життя. Структурний дисбаланс на

даному ринку вимагає втручання з боку держави, оскільки така ситуація суперечить основам функціонування страхових ринків країн як із розвинутою ринковою економікою, так і з трансформаційною. В економічно розвинутих країнах світу найбільшу частку в структурі страхових премій становлять премії зі страхування життя (близько 60 %). Такі країни орієнтовані на розвиток цього виду страхування, оскільки саме воно має практично невичерпний потенціал. Для вітчизняного страхового ринку характерні також диспропорційна ринкова інфраструктура, слабкий розвиток брокерської системи, що вказує на закритий характер більшості страхових компаній. Тобто багато з них працюють із заздалегідь визначеним колом клієнтів. Не створено в Україні й достатньої кількості спеціальних агентських контор. Агентські послуги, як правило, надаються окремими юридичними особами, зацікавленими в них, а також через систему філій страхових організацій.

Поряд з цим, вітчизняний страховий ринок має значний потенціал розвитку, тому важливим є створення умов та нових можливостей у його розвитку. Одночасно головними задачами розвитку страхування залишаються підвищення конкурентоспроможності, рівня інвестиційної привабливості страхових компаній, розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку, створення єдиних баз даних страхових компаній. Пріоритетним є розвиток класичних видів довгострокового і накопичувального особистого страхування, вдосконалення правових і організаційних основ обов'язкового страхування.

Література

1. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>
2. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України. Сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 / Гаманкова Ольга Олександрівна / Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. – К., 2010. – 33 с.
3. Обуховська К. Страховий ринок України у повній мірі потрапив під вплив економічної та політичної кризи / К. Обуховська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrinsurance.com.ua
4. Фориншурер : інтернет-журнал про страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : forinsurer.com
5. Про страхування : закон України від 7.03.1996 р. № 85/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.

Надійшла 10.09.2016; рецензент: к. е. н. Ларіонова К. Л.